

Két kézirat Balassi Bálint haláláról a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtárban

BORIÁN Elréd

Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár, tudományos munkatárs

ORCID: 0009-0001-0096-4606

Two manuscripts in the Pannonhalma Archabbey's Library on BALASSI Bálint's death

Abstract | Two different scholars have asked me for the portion of the commemorative annual report of a Jesuit, DOBOKAY Sándor (1565–1621), about the death of a Renaissance poet and soldier, BALASSI Bálint, who died at the siege of Esztergom (1594). It was not found until SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, who wrote about BALASSI's death in many papers, sent me the photo of the copy in 2023, which he had gotten from me more than 25 years earlier. When she saw the written form, librarian SAMODAI Éva realised which volume of Jesuit manuscripts it was from. This manuscript was published many times, but its presence in the Archabbey's Library was not mentioned in secondary sources: *Annuae Provinciae Austriae Societatis Jesus* (1594). The text found here is identical with the known one, only the VERGILIUS-quotation is shortened. It is odd that DOBOKAY refers to one of the parables in Matthew's Gospel (Mt 20:1-16), in which those hired for work "at about the eleventh hour" received the same amount, one denarius, as those who worked in the vineyard from daybreak. With this parable, DOBOKAY obliquely refers to the fact that BALASSI was in earnest about his conversion into the Catholic Church only in his last years, and he might also be referring to those deeds of BALASSI that were disapproved of by many.

In the monastic library, SAMODAI found another section on BALASSI's death in the manuscript of Anton[ius] SOCHER S. J. (1695–1771), as well. The first part of Anton SOCHER's text (*Historia Societatis Jesu Provinciae Austriae*) was published in Vienna (1740), but the manuscript of the unpublished second part is preserved in the Archabbey's Library of Pannonhalma. SOCHER's account of 1594 compiles the narrative of a historian, ISTVÁNFY Miklós, and that of DOBOKAY. At the end of the text, DOBOKAY draws attention to the importance of confession, which was once followed by a soldier's spiritual and physical recovery. I received the transcription of SOCHER's enormous manuscript from a historian, MOLNÁR Antal. As an appendix, the portion on BALASSI's death is published in Hungarian and Latin.

Keywords | BALASSI Bálint's death, Jesuit narrative, manuscripts, Archabbey's Library of Pannonhalma

Fiatal tanárként Bánhegyi Miksától (1928–2009), a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár egykori igazgatójától fénymásolatban kaptam meg Dobokay Sándor (1565–1621) jezsuita Balassi Bálint haláláról is megemlékező éves jelentésének részletét, ám az azt tartalmazó kézirat jelzete nem volt felírva rá. Szentmártoni Szabó Géza irodalomtörténész, aki Balassi haláláról többször is írt,¹ 2013-ban emlékeztetett engem egy levélben arra, hogy egykor átadtam neki ezt a fénymásolatot, egyúttal arra kért, hogy keressük meg a kézirat jelzetét.

2018-ban újból előkerült a kérdés, amikor Heltai Bálint, a Gödöllői Török Ignác Gimnázium tanára egy konferenciakötetben megjelent tanulmányában Balassinak Nagy Gáspár (1949–2007) költészetére tett hatását vizsgálta.² Ő is kérte tőlem a kézirat jelzetét. Nagy Gáspár pannonhalmi diák volt, ismerhette az ottani főkönyvtárban is meglevő leírást Balassi haláláról, erre utal az 1994-ben szerzett *Esztergomi apokrif* című verse elé helyezett bevezető paratextus:

Dobokai Sándor Györgytől, Balassi gyóntatópapjától származik az első hiteles leírás a költő haláltusájáról. Utolsó szavai így hangzottak: „Tuus miles fui, Domine. Tua castra secutus sum.” („A Te katonád voltam, Uram. A Te seregemben szolgáltam.”) Az értékes dokumentum a Pannonhalmi Apátság Főkönyvtárában található [...].³

Heltai Bálint tanulmányában azt is megemlítette, vélhetőleg Nagy Gáspár közlése alapján, hogy Dobokay Sándor „Balassi Bálint haláláról szóló feljegyzései Paintner Mihály exjezsuita, rátóti praepost hagyatékából kerültek a pannonhalmi főkönyvtárba”.

A soproni születésű Paintner Mihály (1753–1826), akinek életútját a bencés könyvtáros, Szabó Flóris (1925–1988) részletesen ismertette,⁴ a piarista nyelvész, Révai Miklós (1750–1807) barátja és pártfogója volt.⁵ Az exjezsuita, rendjének majdani visszaállításában reménykedve, gyűjtötte és másoltatta a kéziratokat, amelyeket időlegesen másutt

1 SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, „Balassi Bálint halála”, in RIMAY János, *Epicédium a Balassi fivérek, Bálint és Ferenc halálára*, szerk. ÁCS Pál és HAIMAN Ágnes, 78–86 (Budapest: Balassi Kiadó, 1994); SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, „A magyar Amphion: Négy százhuszötöt esztendeje halt hősi halált Balassi Bálint”, *Napút* 21, 6. sz. (2019): 19–29.

2 HELTAI Bálint, „Balassi Bálint költészetének szerepe Nagy Gáspár lírai önmeghatározásában”, in „Az te nagy nevedben én is most, Istenem, kötöttem fel szablyámat”: *Végvári élet a hódoltság peremén*, szerk. HELTAI Bálint, SÍPOS Lajos és JÁNOSI Zoltán, 239–252 (Budapest: Magyar Napló–Fokusz Egyesület, 2018), 240.

3 NAGY Gáspár, „Esztergomi apokrif”, in NAGY Gáspár, *Tudom, nagy nyári délután lesz: Versek 1994–1997*, 25 (Budapest: Kortárs Kiadó, 1998). Dobokay Sándornak nem volt György keresztnéve.

4 SZABÓ Flóris, *A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár kéziratkatalógusa: 1850 előtti kéziratok* (Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 1981), 13–14. Lásd még SZILAS László, „Paintner Mihály”, in *Magyar művelődéstörténeti lexikon: Középkor és kora újkor*, főszerk. KÖSZEGHY Péter, 14 köt., 8:480 (Budapest: Balassi Kiadó, 2003–2014).

5 RÉCSEY Viktor, „Révai Miklós levelei Paintner Mihályhoz” (első közlemény), *Irodalomtörténeti Közlemények* 5 (1895): 358–364, 358. Récsy Viktor az *Irodalomtörténeti Közleményekben* 1895 és 1898 között tizenegy közleményben jelentette meg Révai Miklós Paintner Mihályhoz írt leveleit.

akart letétbe helyezni.⁶ 1825. május 1-jén kelt végrendeletében a Főapátsági Könyvtár-ra hagyta 6000 kötetből álló könyvtárát és jezsuita vonatkozású kéziratárát, ám ez a gyűjtemény csak 1833-ban került Pannonhalmára.⁷

A Főapátsági Könyvtár kézíratainak katalógusában a Paintner Mihályhoz köthető, Szabó Géza által megtekintésre javasolt kéziratokban nem sikerült megtalálnom a fénymásolatol látható szövegrészt.⁸ Ezt követően ugyanő elküldte a több mint huszonöt esztendeje tölem kapott másolat fényképét, amelyet továbbküldtem Samodai Éva könyvtárosunknak. Ő az írásképről csodás emlékezete révén felismerte, hogy a keresett szövegrészlet melyik kézíratos kötetben található. Ez a gyűjtemény nem Paintner hagyatékaként szerepel, ám valóban az osztrák jezsuita rendtartomány jelentéseit tartalmazza: *Annuae Provinciae Austriae Societatis Jesus ad annos 1575–1588, 1588–1661, 1603, 1609, 1604, 1550, 1574*.⁹ (A magyar jezsuiták 1773 előtt az osztrák provinciához tartoztak.) Ezek a kézíratos másolatok bizonyára Paintner Mihály hagyatékából kerültek a bencés könyvtárba.

Az 1594-es tartományi jelentés belső használatra szánt kéziratának egyik példányát Rosty Kálmán (1832–1905) jezsuita szerzetes és kalocsai gimnáziumi tanár már a 19. században megtalálta Ausztriában, a Sankt Andrä im Lavanttal városában elhelyezett jezsuita könyvtárban.¹⁰ Ugyanő a Sellyei Misszió jelentéséből kimásolta a Balassi sebesülésére és halálára vonatkozó elbeszélést, majd azt átadta Toldy Ferencnek, aki azt elsőként jelentette meg.¹¹ Ezt a szöveget, tőle átvéve, később mások is kiadták. Eckhardt Sándor tévesen úgy vélte, hogy a jelentést Toldy egy „igen ritka nyomtatványból” közölte.¹² Lukács László (1910–1998) jezsuita rendtörténész modern kiadása az egy-

6 Katona István (1732–1811) nagy történeti munkájában megemlékezett Paintnernek az osztrák rendtartomány jezsuita íróiról készített munkájáról: „Bibliothecam scriptorum societatis Jesu provinciae Austriae magno studio collegit et annunciat 1802.” (A jezsuita ausztriai provincia íróinak műveit nagy szorgalommal összegyűjtötte és hírül adta 1802.) KATONA István, *Historia critica regum Hungariae stirpis Austriae, Tomulus XXII. Ordine XLI. Ab anno Christi MDCCXXII. Ad annum usque MDCCCI* (Buda, 1802), 619. A megfogalmazás ellenére (annunciavit: 'hírül adta', 'tudtul adta') a gyűjtemény nem jelent meg, ezt Szinnyei József is tanúsítja: „Kéziratban hátrahagyta az ausztriai s magyar jezsuiták munkáinak jegyzékét, melyet Stoeger munkájában felhasznált”. SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, 14 köt. (Budapest: Hornyánszky, 1891–1914), 10:97.

7 ERDÉLYI László, „A pannonhalmi főapátság”, in *Magyarország vármegyéi és városai: Győr vármegye*, szerk. BOROVSKY Samu, 222–249 (Budapest: Országos Monografia Társaság, 1908), 248.

8 PFK 118. C. 35. Paintner, Michael, *Bibliotheca Scriptorum Societatis Jesu olim Provinciae Austriae* ... 18. sz. vége; PFK 118. C. 36. Paintner, Michael: *Biographiae Virorum Societatis Jesu* (Töredék.) 18. sz. vége.

9 PFK 118. G. 13. (A lap tetején jobbra: 269.) Több egykorú kéz írása. 675 pp. 292×195 mm. SZABÓ F., *A Pannonhalmi...*, 168.

10 ROSTY Kálmán, „Néhány vonás Jézus társasága jogi történetéből hazánkban”, *Magyar Sion* 14 (1883): 260–275, 343–357, 348–349. Rosty lábjegyzete szerint az ott talált jelentések sorozata „1590–1601-ig terjed; 1652 és 1654-ből csak pár szórványos adatot közölvén, Balassa halálának körülményeiről eddig egyetlen kútfő”.

11 TOLDY Ferenc, „Adalék I: Balassa Bálint életéhez”, *Századok* 7 (1873): 305–321, 311, 318–319. (A 318. lap utolsó sorában sajtóhiba található: „cu conscientiam”; a helyes olvasat: „cui conscientiam”).

12 BALASSI Bálint, *Összes művei*, szerk. ECKHARDT Sándor, 2 köt. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1951–1955), 1:414–416.

kor Rómába elküldött, illetve a rendtartomány Bécsben őrzött példányának kéziratos textusára hagyatkozik.¹³

A szakirodalom nem tudott a Dobokay-jelentésnek arról a másolatáról, amely a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár *Annuae-gyűjteményében* található. Ennek szövege csupán egyetlen helyen tér el az eddig ismerttől. Hiányos a költő önmagát bízta, Vergilius *Aeneis*-ből kölcsönzött idézete: „Eius vulneri dum chirurgus ferrum admovet, illud Virgilii pronunciauit: »[Nunc animis] opus, Aenea, nunc pectore firmo«, azaz „Miközben a borbély vasát a sebéhez közelítette, Vergiliusnak ezt az ismert vesszort mondta: »[most kell a férfierő], Aenéas, most bátorság a szivedbe!«” Az *Aeneis*-ben Sibylla szólította így fel Aeneast, mielőtt beléptek volna az alvilágba vezető barlangba.¹⁴ Eckhardt Sándor magyarázata szerint az antik eposzban „Aeneasnak kardot kell rántani, hogy a vas erejével távol tartsa a gonosz szellemeket. Majd következik a pokol leírása, összes borzalmaival. Nincs minden humor híján, hogy a chirurgus borbély vasának láttára Balassinak Aeneas vasa jut eszébe”.¹⁵

1604-ben nyomtatásban is megjelentek a jezsuita provinciákból 1594-ben és 1595-ben származó jelentések kivonatai egy ezeket összesítő, Nápolyban kiadott kötetben.¹⁶ A Dobokay Sándor esztergomi ténykedéséről szóló, tömörített szövegrészt, amelyből kimaradt Balassi Vergilius-idézete, sőt hitvalló mondata is, Grosz Artúr (1884–1964) közölte 1958-ban, mégpedig egy Liptó vármegyei község, Háromszléc (Liptovské Sliače) plébániáján általa fellelt példány alapján.¹⁷ Szentmártoni Szabó Géza így összegezte Dobokay Sándor eredeti jelentésének utalását a szőlőmunkások bibliai példázatára:¹⁸

A jezsuita atya latin nyelvű jelentésében végül Jézusnak arra a példázatára utalt, amelyben a gazda a nappal hatodik, kilencedik és tizenegyedik óráiban felfogadott szőlőmunkásoknak azonos bért fizetett, s hát jöttek azok, akik a tizenegyedik óra körül érkeztek, fejenként kaptak egy-egy dénárt. Jöttek pedig az elsők is, úgy vélekedvén, hogy ők majd

13 Ladislaus LUKÁCS S.I., szerk., *Monumenta Historica Societatis Iesu a patribus eiusdem societatis edita, volumen 131: Monumenta Antiquae Hungariae IV. (1593–1600)* (Roma, 1987), 114. (92. Ex litteris annuis provinciae Austriae S. I. anni 1594.)

14 „Tuque invade viam vaginaque eripe ferrum: / Nunc animis opus, Aenea, nunc pectore firmo!” (*Aeneis*, VI, 260–261) Magyar fordításban: „Aenéas, te pedig kelj útra kivonva a kardod, / most kell férfierő, most bátorság a szivedbe!” VERGILIUS, *Aeneis*, ford. KARTAL Zsuzsa, szerk. SZÖRÉNYI László, tan. KARTAL Zsuzsa, MAJTÉNYI Zoltán és SZÖRÉNYI László, *A világirodalom gyöngyszemei* (Budapest: Kozmosz Könyvek, 1987), VI, 260–261. Az Aeneas által kivont *ferrum* (‘kard’) és a borbély által a sebhez közelítő *ferrum* (‘vasból készült kés’) egybecseng.

15 ECKHARDT Sándor, *Balassi Bálint*, Magyar írók (Budapest: Franklin-társulat, [1941]), 215–216. Az új kiadásban (Budapest: Balassi Kiadó, 2004) a 220. oldalon.

16 Sebastiano BERETTARI, szerk., *Litterae Societatis Iesu duorum annorum MDXCIII et MDXCV. Ad patres et fratres eiusdem Societatis superiorum permissu* (Napoli, Tarquinius Longus, 1604), 413.

17 Grosz Artúr, „Balassi Bálint utolsó napjai”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 62 (1958): 525–526. A latin szöveg közlésében és a magyar fordításában több hiba van.

18 Lukács László S. J. 1987-es szövegkiadásában a „tizenegyedik óra” értelmezéséhez megadta a szentírási helyet: „Matth. 20 7.” (Máté evangéliumában a szőlősgazdáról és a munkára várókról szóló parabola a 20. fejezetben az 1–16. versig tart. A tizenegyedik órákor [délután ötör] várakozókra való hivatkozás a 6. versben található.)

többet kapnak, ám ezek is fejenként egy-egy dénárt kaptak. [...] Dobokay a tizenegyedik óra körül való elhívatás említésével burkoltan utalt Balassi botrányoktól hangos életére, és arra is, hogy a negyvenedik évében elhalálozott költő 1586-ban történt katolizálása ellenére, nagyon megkétségbe kezdett a katolikus hitelvek szerint élni. Jelentésében fontosnak tartotta azt is elmondani, hogy Balassi egyetlen fiát, az akkor nyolc esztendő Jánoskát, jezsuita iskolában kívánta volna taníttatni, s ennek érdekében levelet írt Mátyás főhercegnek.¹⁹

Anton Socher 18. századi szövegváltozata

Miközben Samodai Éva a Dobokay-féle szöveget kereste, eszébe jutott Antonius Socher S. J. (1695–1771) 18. századi kézirata. Socher ugyanis megírta rendtartománya történetét (*Historia Societatis Jesu Provinciae Austriae*), amelynek azonban csak az első része jelent meg 1740-ben Bécsben. A Pannonhalmi Főapátság könyvtárában található a kiadatlan második rész kézirata, amelyet unicum példányként tartunk számon.²⁰

Ebben a kéziratban az 1594-es év leírásában, a Dobokay Sándor magyar jezsuita életrajza előtti részben²¹ találta meg Samodai Éva a Balassi Bálint haláláról szóló, eddig nem ismert szövegváltozatot, amelyet Anton Socher Istvánffy Miklós és Dobokay Sándor elbeszélése alapján szerkesztett össze. A szövegkörnyezet azt sugallja, maga a szöveg pedig megerősíti, hogy Balassi halála előtt találkozott Dobokay páterrel. Ez a szakirodalom számára már régóta ismert történet:

Balassi halálos ágyánál, egy jezsuita szerzetes, Dobokay Sándor is ott állt, aki évekkel később befejezte és kiadta a Balassi torzóban maradt prózai fordítását, a *Tíz okok* című polemikus könyvet, az angol jezsuita-mártír, Edmund Campion munkáját.²² Ennek előszavában olvashatunk Balassi utolsó napjairól: „...betegágyában Esztergom városában gyakran nála voltam és vele sokat beszéltem. Ott voltam akkor is, mikor ugyanazon Pinkösd havának huszonhatodik napján keresztyéni módra meggyúnván, utolsó órájához szépen készül.”²³

Anton Socher szövege négy részre osztható, amelyet négy bekezdéssel jelöltem. Az elsőben arról olvasunk, hogy Balassi a borbély kését kéri, és a kérésével halálát siettedi. Socher második gondolatként a – Dobokaytól átvett – evangéliumi példázatra utalással

19 SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza, „Balassi Bálint halála, temetése és hibbei sírja”, in *Mindenütt felyül ég: Gyász, temetések és újratemetések a magyar kultusz- és irodalomtörténetben*, szerk. MERCS István, 35–59, Modus hodiernus 12 (Nyíregyháza: Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület, 2022), 40.

20 PFKK 118. C. 28. [Socherus, Antonius]: „Historia Societatis Jesu Provinciae Austriae.” Pars Secunda ab anno 1591 in annum 1619. 18. sz.

21 „Summa vitae P. Alexandri Dobokai.”

22 A Campianus-fordításhoz lásd BALASSI Bálint és DOBOKAY Sándor, *Campionus Edmondnak „Tíz okai”* (Az 1607. évi bécsi kiadás hasonmása), szerk. BÁRCZI Ildikó és HARGITTAY Emil, tan. BÁRCZI Ildikó és mások (Budapest: Universitas Kiadó, 1994).

23 KOVÁCS István, SZENTMÁRTONI SZABÓ Géza és VÁRKONYI Gábor, *Barangolások Balassi Bálint nyomában* (Budapest: Balassi Bálint Intézet, 2005), 136.

(Mt 20,1–16) emeli ki a „tizenegyedik órában” való megtérés, áttérés gyümölcsöző voltát. (Balassi hivatalosan 1586-ban tért át a katolikus vallásra.)²⁴ Socher Isten irgalmát dicsőíti azért, mert „a kiváló férfi” „a tévedések csapdáiból”, vagyis a protestáns tévedésekből (talán az erkölcsi tévelygésekre is céloz) megszabadult, és a katonai féltelenségek közepette is „az erkölcsök tiszteletére” példakép lett. A harmadik téma szintén szerepel a Dobokay-féle forrásban: a haldokló Balassi azt kéri levelében Habsburg Mátyás főhercegtől, a sereg vezérétől, hogy nyolcéves fiát támogassa abban, hogy nyolc évig a jezsuiták iskolájában tanulhasson, nevelődhessen. Az utolsó rész a szentgyónás fontosságáról szól. Dobokay emlékezteti Balassit, hogy gyónás után sokan megkönnyebbedtek lelkileg, sőt elmond neki egy történetet, amelyben egy katona a gyónása után viszszanyerte szeme világát. Ez a rész már átvetett Dobokay páter életének méltatásához.

Molnár Antal történésztől megkaptam Socher művének Petruch Antal S. J. (1901–1978) által az 1960-as években készített, nagy szakértelemről tanúskodó átírását. A kiadásra szánt 900 lapnyi gépiratnak az eredetivel való összevetését az előzőekben már említett Lukács László végezte el.²⁵ A Balassi haláláról szóló rész végén két elkülönített marginális jegyzet olvasható, de az eredetitől eltérő, fordított sorrendben. Petruch (számomra nem érthető módon) először a következő részre, Dobokay páter életére vonatkozó kéziratos historia domus marginális utalását másolta le, majd Istvánffy Miklós könyvének Balassi halálát elbeszélő soraira utaló jegyzetet. Molnár Antal egy másik átírást is elküldött, ennek készítőjét nem ismerem; ez kevésbé tökéletes, mint a Petruch-féle átírás, bár a szerző ismerte a korábban keletkezettet. Ennek legfőbb bizonyítéka, hogy ő is bemásolta a szöveg végére a két marginális jegyzetet, mégpedig ugyancsak fordított sorrendben, sőt azt nem is különítette el a Balassi halálát elmondó résztől.²⁶

Socher kézirataiban Balassi nevének első említése után négy K betűt láthatunk zárójelben. Ugyanezt a jelet találjuk „Istvanffius” könyvére utaló jegyzet előtt. A kéziratos szövegben levő új téma és a marginális jegyzet összekapcsolására szolgálnak a betűjelek.

Anton Socher tehát összefűzte az 1594-es jezsuita tartományi jelentés Balassi Bálint haláláról szóló részét Dobokay Sándornak a historia domusból, valamint több további forrásból is ismert rendi életrajza egy részletével.²⁷ Az így létrejött tömörített szövegváltozat tehát nem forrásértékű, csupán a 18. századi jezsuita tudós történelemszemléletét tükröző kompilációnak tekinthető.

24 TOLDY, „Adalék...”, 317–318.

25 „A kéziratot P. Petruch gépelte át, ennek a majd’ 900 oldalnyi gépiratnak az eredetivel való összeolvasását végezte el P. Lukács, amelynek eredményeképp a szöveg (a szükséges jegyzetanyag összeállítása után) sajtóra kész állapotban van.” MOLNÁR Antal, „A 85 éves P. Lukács László SJ köszöntése”, *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok: Regnum* 7, 1–2. sz. (1995): 247–260, 258.

26 [IIII] MS Domestica. [KKKK] Istvanffius lib. 78. pag. 407 (Az eredetiben ezek a jegyzetek alá vannak húzva.) A későbbi kézirat talán Lukács László munkája.

27 Dobokay Sándor életrajza: Budapesti Egyetemi Könyvtár, Kaprainai-gyűjtemény, XLIX. kötet, 9. darab, 209–210. Kiadása: KULCSÁR Péter, szerk., „Kazy Ferenc egyetemtörténetének kiadatlan utolsó könyve”, in *Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei 7–8 (1995–1997)*, szerk. SZÖGI László és mások, 299–325 (Budapest, 1997), 300–301 (I. fejezet: „P. Alexander Dobokai”). A latin szöveg Csonka Ferenc (1916–2000) által készített magyar fordításának kiadatlan gépirata Szabó Gézánál található. Lásd még: MNL MOL Kamarai Levéltár Acta Jes. irreg. Dobokay *Memoriale* B414 Coll. Tyrnav. fasc. 5, pag. 162–169.

Valentinus Balassius (KKKK) pila aenea utrumque pedem trajectus, medentis ferrum, et acceleratam in ipso aetatis flore, ac militaris gloriae velut exortu mortem, commemorabili pietate, et Christiana plane constantia excepit. Admirabilem se quoque in eo nobilissimo viro, ut in alijs multis, praeibit Dei clementia, undecima conductos hora primis saepe aequantis: quae ex errorum laqueis nuper explicitum brevi tempore, et inter militarem licentiam eo perduxerat, ut exemplo cunctis integritate morum esset. Propinquante fato, exaratis ad Archiducem Mathiam literis, anxie precabatur, ut filius, quem octennem reliquebat, in Societatis Nostrae disciplinam traditus, octennio integro ad Catholicam pietatem, ac literas informaretur. Memorat nonnullos Pater, animi morbis confessione persanatis, etiam corporis valetudinem antea desperatam recepisse: in his militem, pulveris bellici vi in sublime raptum, cum salutaribus ipsius monitis permotus, haeresi abdicata, catholico ritu expiasset et conscientiam, sensisse jam tum aliquod mali lenimen, ac die postero depulsa tristi caligine, restitutam alteri oculo lucem fuisse. Hae velut primitiae frugum erant, quas deinde per annos ipsos septendecim laetas Pater in horrea Domini, atque uberes intulit.

*

Balassi Bálint mindkét lábát vasgolyó járta át; a borbély kését, illetve életének és hadi dicsőségének virágában kérésével siettetett halálát csodálatos vallási érzülettel, keresztényi teljes eltökéltséggel fogadta.

Isten irgalma rendkívüli módon megmutatkozott ebben a kiváló férfinban, mint oly sokakban. Az isteni irgalom a tizenegyedik órában meghívottakat gyakran az első órában elhívottakkal egyenlővé teszi. A kegyelem a tévedések csapdáiból csak nemrég szabadultat még a katonai féltelenségek közepette is arra vezette, hogy mindenki számára az erkölcsök tiszteletére példakép legyen.

Mivel közel volt a vég, Mátyás főherceghez levelet írt, és aggódva arra kérte, hogy fiát, akit nyolcévesen hagyott hátra, a mi Társaságunk nevelésére bízva nyolc teljes évig a katolikus vallásra és műveltségre taníttassa.

Az atya emlékeztette, hogy némelyek lelkük bajaiból a gyónás által meggyógyulva a már nem remélt testi egészségüket is visszanyerték, ezek között volt egy katona, akit a puska magasba lökött, de miután az ő üdvösségre figyelmeztető szavai megindították, elutasította magától az eretnokséget, és a katolikus szertartás szerint a bűnöktől feloldotta lelkiismeretét; a katona már akkor érezte bajának megkönnyebbedését, sőt a következő napon eltűnt a sötét homály, és helyreállt az egyik szemére való látása. Ezek voltak az első gyümölcssei, amelyeket aztán az atya tizenhét éven át nagyon bőségesen az Úr csüreibe hordott.

Borián Elréd fordítása

28 Az oldal jobb alján ceruzával jelölt oldalszám: 37. Az oldal tetején az évszám el van írva: 1694, ez a tévedés később ismétlődik, majd a másoló visszatér a helyes évszámra: 1594. PFKK 118. C. 28. [Socherus, Antonius]: „Historia Societatis Jesu Provinciae Austriae.” Pars Secunda ab anno 1591 in annum 1619. 18. sz.